

prikazi–recenzije

Reviews – Critiques

Damir Barbarić, *Skladba svijeta: Platonov Timej: Tekst izvornika s hrvatskim prijevodom, uvodom te filološkim i filozofskim komentarom*. Zagreb: Matica hrvatska, 2017, 466 str.

Ovom knjigom dobili smo ne samo prvi prijevod Platonova *Timeja*, nego i najpotpunije opremljeno djelo jednog antičkoga filozofa u našoj kulturnoj sredini. Struktura izdanja je sljedeća: *Uvod* (str. 9–51), *Timej, usporedni tekst izvornika i prijevoda* (str. 54–245), *Filološki komentar* (str. 249–316), *Filozofski komentar* (str. 319–446), *Literatura* (str. 447–460), *Kazalo imena* (str. 461–466). Svaki detalj otkriva veliku erudiciju i nevjerovatnu marljivost autora.

U uvodnom dijelu Damir Barbarić predstavlja *Timej* u kontekstu europske filozofije i znanosti, Platonove filozofije i kasnije recepcije te daje pregled komentara od Ficina do danas, kratak sadržaj i kratice rukopisa. U helenističko i rimsko doba *Timej* nije bio utjecajan, ali nije bio nepoznat — primjerice imamo ostatke Ciceronova prijevoda. Negdje koncem 4. stoljeća prvi dio (malo manje od polovice, 17a1–53c2) Kalcidije je preveo na latinski i popratio opširnim komentarom, pa uz prijevode *Fedona* i *Menona* te dijelova *Parmenida*, to su gotovo 800 godina, sve do renesansnoga interesa za Platona, bila jedina poznata Platonova djela na latinskom zapadu. Posebno je bio popularan Kalcidijev komentar jer je sadržavao ondašnje astronomsko znanje. Na grčkom je bilo neoplatoničkih komentara, primjeri-

ce utjecajni, ali izgubljeni Porfirijev ili sačuvani Proklov. U kontekstu Platonovih djela *Timej* nedvojbeno predstavlja posljednje djelo koje je sam Platon pripremio za javnost i, kako kaže Barbarić, “ostvaruje program koji je zacrtao desetljećima ranije u *Fedonu*” (str. 17). Recepcija *Timeja* počela je odmah poslije objavljivanja i najviše se bavi temom nastanka svijeta, a to se nastavilo i u kršćansko doba. Prezentacija komentara u 19. i 20. stoljeću pokazuje nevjerovatno poznavanje sekundarne literature, autoru ništa nije promaknulo što je relevantno za razumijevanje *Timeja*.

Prijevod je strukturiran prema usporednom grčkom tekstu Burnetova izdanja iz 1902., pa je zato dosta zbijen, djeluje skromno iako je finalni proizvod velike erudicije, proučavanja teksta, rukopisne tradicije i prijevoda na suvremene jezike te poznavanja filološko-filozofskih komentara, mnogobrojnih monografija i znanstvenih članaka posvećenih pojedinačnim problemima. Barbarić je u *Hrestomatiji filozofije* (1995.) već objavio dio prijevoda (27d5–31b3, 47e3–52d1), tako da se ovo izdanje nastavlja na njegovo višegodišnje bavljenje Platonovim *Timejem*. Prijevod je čitak, a uporaba hrvatskih neologizama umjerena. U 20a6 treba stajati Kritija umjesto Kriton. U 22d6 nije prevedeno ἐκ ταύτης τῆς ἀπορίας (“iz te nevolje”). U 24c1 treba “sva” (ἅπαντα) umjesto “ta”. Barbarić τὸ ὄν, primjerice u 27d6 ili 38c2, dosljedno prevodi “jestvujuće”. U 50e5 za množinu τὰ ὄντα nalazimo “jestvujuća”. Nema suglasnosti među hrvatskim filozofima kako prevesti taj termin. Prijedlozi su šaroliki: biće, bivstvjuće, bivajuće, suće, jesuće, ono što jest *etc.* Bez obzira na prevodilačko rješenje, bitno je čitatelju objasniti kakav se problem krije iza toga termina. U 30c1 možda bi ipak bilo bolje πρόνοια prevesti klasičnim terminom “providnost”, a ne doslovnim prijevodom “promisao”. U 35b3 Barbarić prihvaća Vlastosovu sugestiju da

θάτερον treba prevesti “različitost”, a ne “drugost”, no mislim da to nije u skladu s onim što nalazimo u *Sofistu*. U 47c5 čitam “isti je zbor i o glasu i sluhu” i ne razumijem smisao — ne znam zašto se ὁ αὐτὸς λόγος prevodi “isti zbor”, a ne “isti argument” ili “isto objašnjenje”? U 51c3 ἀλήθεια je hrabro, ali i s punim opravdanjem prevedena kao “zbilja”. U 53e1 uz imenicu “tijela” nije preveden pridjev “najljepša” (κάλλιστα, ili “najsavršenija”). U 56c3 rečenica počinje καὶ δὴ καὶ ..., a to je nekada jako teško prenijeti u suvremene jezike. Ipak bi bilo bolje “A osobito što se tiče...”, nego “A što se tiče...” (slično u 57c1). U 86b2 ἔξις bolje je prevesti “stanje” nego “ustroj”. Tako i 86e1, jer iz nastavka teksta jasno je da ni kod Platona duševne bolesti ne nastaju samo zbog tjelesnoga ustroja.

Filološki komentar počinje od 22d6. Autor dakle od 17a1 do 22d6 ne vidi nikakve filološke dileme. Na filološki komentar upućuje bilješkama u prijevodu, ukupno 97 bilješki na 68 stranica. Zaista fascinira s kolikom je pozornošću Damir Barbarić proučavao Platonov izvorni tekst. U bilješkama su obradene mnoge rukopisne varijante i filološke rasprave *ad locum*, ali isto je tako detaljno proučeno 24 prijevoda *Timeja* na 10 europskih jezika, na mnogim spornim mjestima citira te prijevode. U tom je dakle nadmašio i Tomislava Ladana. U bilješci 158 (ad 60e1–2) autor smatra da riječ νόμου u izrazu κατὰ λόγον νόμου treba izostaviti jer je nemoguće da potječe od Platona, no ipak prevodi “prema riječi zakona”. Grčki tekst nije ponovo složen, nego je samo preuzet od Burneta i pretiskan. Zato kada Barbarić primjerice u bilješci 193 (ad 90c3) prihvaća Cornfordovu emendaciju ἀνθρωπίνη φύσις umjesto ἀνθρωπίνη φύσει, to nije vidljivo u paralelnom grčko–hrvatskom dijelu, pa može zbuniti.

Filozofski komentar je najopsežniji. Obuhvaća 127 stranica. Nije komentar *ad locum* i zapravo predstavlja samostalnu cjelovitu raspravu o Platonovoj

filozofiji u *Timeju*. U prezentaciji Damir Barbarić ne slijedi redosljed tema kako nalazimo u dijalogu. Odlučio se je za redosljed izlaganja koji preporučuje sam Timej, a to je onaj koji odgovara samoj stvari. Primjerice, tek nakon što je prikazan proces oblikovanja svjetske duše, može se početi govoriti o nastanku tijela. Zato je redosljed tema sljedeći: povijesnost, mit i vjerojatni govor, bog proizvođač, uzrok i svrha tvorbe svijeta, ideja živoga bića, duša svijeta, matematičko–harmonikalni ustroj duše svijeta, tijelo svijeta, prostor, nužnost, čovjek kao nebeska biljka. Raspravu karakteriziraju dvije osobine. S jedne strane vrhunsko poznavanje teksta i gotovo neiscrpne sekundarne literature, koju često citira opširno, kao da se nalazi u stalnom dijalogu s pojedinim autorima. S druge strane Barbarić izbjegava bilo kakve definitivne zaključke. Svoje prilično zahtjevno tumačenje smatra samo pokušajem da se zajedno s bezbrojnim drugim ljubiteljima Platonove filozofije približi onomu što je Platon zaista htio reći.

Barbarićevo izdanje Platonova *Timeja* vrhunsko je znanstveno djelo, nastalo dugogodišnjim strpljivim radom na razumijevanju grčkoga teksta, dotjerivanju prvoga hrvatskoga prijevoda i rješavanju mnogih filoloških dilema te na koncu prezentiranjem cjelovitoga tumačenja toga dijaloga. Izdanje sadrži elemente koji će mnogim čitateljima otvoriti put prema razumijevanju Platonove filozofije.

Josip Talanga

Ivan Koprek (ur.), *Migracije, ekonomija i poslovna etika*. Zagreb: Filozofsko–teološki institut Družbe Isusove, 2020, 250 str.

Krajem 2020. godine objavljen je novi zbornik radova interdisciplinarnе znanstvene konferencije Centra za poslovnu etiku Fakulteta filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu naslovljen *Migracije, ekonomija i poslovna etika*. Centar u sklopu svojih godišnjih simpozija nastoji biti u tijeku s aktualnostima,